

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.4>

ЗРОЗУМІЛІСТЬ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Бодунова О.М.,*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правничої лінгвістики
Державного податкового університету
ORCID: 0000-0001-9179-5985***Яцик Т.П.,***кандидат юридичних наук, доцент,
заступник директора з навчально-методичної роботи
ННІ економічної безпеки та митної справи
Державного податкового університету
ORCID: 0000-0003-4207-4633*

Бодунова О.М., Яцик Т.П. Зрозумілість судових рішень як необхідна умова підвищення ефективності кримінального провадження в Україні.

У статті досліджується правова природа зрозумілості судових рішень як засади кримінального провадження. Звернено увагу на те, що забезпечення зрозумілості судових рішень є ключовою передумовою реалізації принципів верховенства права, справедливості та доступу до правосуддя. У контексті кримінального провадження зрозуміле, логічно структуроване та юридично обґрунтоване судове рішення не лише гарантує права сторін, але й сприяє формуванню єдності судової практики, запобігає свавіллю та підвищує довіру суспільства до судової системи.

Розкривається зв'язок між доступністю правового змісту судового рішення та рівнем довіри до судової системи. Проаналізовано міжнародні стандарти зрозумілості рішень та національну судову практику. Обґрунтовується теза, що незрозумілість судових рішень знижує ефективність правозастосування, унеможливорює належне оскарження рішень і порушує права сторін.

Зазначено, що зрозумілість судового рішення є не лише формальною вимогою, а змістовною складовою забезпечення ефективності кримінального провадження, правової визначеності та легітимності судового правозастосування в демократичній правовій державі. Тому, на нашу думку, удосконалення практики написання судових рішень можливе через: внесення до КПК України окремої норми про вимогу зрозумілості судового рішення; підвищення комунікативної компетентності суддів (навчання із правового письма); впровадження єдиного шаблону структури судового рішення з чітким поділом на частини (фактична, правова, мотивувальна, результативна); перегляд мовностилістичних стандартів – відмова від надмірної канцелярської мови, юридичних кліше та тавтологій; залучення громадськості та експертів до аналізу практики і вдосконалення форм судових актів.

Запропоновано концептуальні підходи до вдосконалення формування, структури й мови судових актів у кримінальному процесі України. Зрозумілість судового рішення є ключовим фактором, що впливає на ефективність кримінального провадження, правову визначеність та рівень довіри до судової системи. У національному правовому полі цей аспект недостатньо регламентований, що породжує суттєві виклики для сторін процесу та громадськості. Впровадження міжнародних стандартів зрозумілості, розвиток правового письма та зміна комунікативної культури судової влади є необхідними умовами для реалізації принципів верховенства права та справедливості в Україні.

Ключові слова: кримінальне провадження, судові рішення, зрозумілість, правосуддя, стандарти, ефективність, правова визначеність, правнича лінгвістика, юридична термінологія.

Bodunova O.M., Yatsyk T.P. Comprehensibility of court decisions as a necessary condition for improving the efficiency of criminal proceedings in Ukraine.

The article examines the legal nature of the comprehensibility of court decisions as a basis for criminal proceedings. The author emphasises that ensuring the clarity of court decisions is a key prerequisite for the implementation of the principles of the rule of law, justice and access to justice. In the context of criminal proceedings, a clear, logically structured and legally sound court decision not only guarantees the rights of the parties, but also contributes to the formation of a unified court practice, prevents arbitrariness and increases public confidence in the judicial system.

The article reveals the connection between the accessibility of the legal content of a court decision and the level of trust in the judicial system. The author analyses international standards of judicial clarity and national judicial practice. The author substantiates the thesis that unclear court decisions reduce the effectiveness of law enforcement, make it impossible to properly appeal against decisions and violate the rights of the parties.

It is noted that the comprehensibility of a court decision is not only a formal requirement, but also a substantive component of ensuring the efficiency of criminal proceedings, legal certainty and legitimacy of judicial law enforcement in a democratic state governed by the rule of law. Therefore, in our opinion, improvement of the practice of court decision writing is possible through: introduction of a separate provision in the CPC of Ukraine on the requirement of court decision clarity; enhancement of the communication competence of judges (training in legal writing); introduction of a single template of the structure of a court decision with a clear division into parts (factual, legal, motivational, and effective); revision of linguistic and stylistic standards - rejection of excessive clerical language, legal clichés and tautologies; involvement of the public and experts in the analysis of practice and

The article proposes conceptual approaches to improving the formation, structure and language of court decisions in criminal procedure of Ukraine. The clarity of a court decision is a key factor affecting the efficiency of criminal proceedings, legal certainty and the level of trust in the judicial system. This aspect is insufficiently regulated in the national legal framework, which creates significant challenges for the parties to the proceedings and the public. Implementation of international standards of clarity, development of legal writing and change of the communication culture of the judiciary are necessary for the implementation of the rule of law and justice in Ukraine.

Key words: criminal proceedings, court decision, clarity, justice, standards, efficiency, legal certainty, legal linguistics, legal terminology.

Постановка проблеми. Забезпечення зрозумілості судових рішень є ключовою передумовою реалізації принципів верховенства права, справедливості та доступу до правосуддя. У контексті кримінального провадження зрозуміле, логічно структуроване та юридично обґрунтоване судове рішення не лише гарантує права сторін, але й сприяє формуванню єдності судової практики, запобігає свавіллю та підвищує довіру суспільства до судової системи.

На сучасному етапі розвитку правової системи України питання якості й доступності викладення судових актів у кримінальних провадженнях набуває особливої актуальності. Велика кількість апеляцій і касацій свідчить не лише про незгоду зі змістом рішень, а й про їх недостатню аргументованість, ускладнене сприйняття мотивів, відсутність чіткої структури або зрозумілих правових висновків. Це створює труднощі для сторін процесу, унеможливорює ефективне оскарження, послаблює превентивну функцію правосуддя.

Крім того, європейські стандарти (зокрема, практика ЄСПЛ) висувають чіткі вимоги до мотивованості, ясності й передбачуваності судових рішень. Водночас кримінально-процесуальне законодавство України не містить чітко визначених критеріїв «зрозумілості» судового акта, що ускладнює його імплементацію на практиці.

Усе це зумовлює необхідність теоретичного осмислення поняття «зрозумілість судового рішення», розробки чітких критеріїв його змісту та форми, а також напрацювання практичних рекомендацій для вдосконалення правозастосовної діяльності судів. Таким чином, дослідження цієї проблематики має важливе значення для забезпечення ефективності кримінального провадження, реалізації права на справедливий суд і підвищення якості національного правосуддя в цілому.

Метою дослідження є аналіз законодавства та правозастосовної практики щодо поняття та ефективного впровадження зрозумілості судових рішень та формування пропозицій по удосконаленню законодавства та правозастосовної практики з цього питання.

Стан опрацювання проблематики. Дослідженню вимог, що пред'являються до судового рішення, у науковій літературі свого часу приділяли увагу такі вчені, як М. Гурвич, П. Заворотько, М. Штефан, П. Сергейко, М. Ткачов, В. Щеглов тощо.

Проблематика зрозумілості судових рішень, попри її значущість для забезпечення ефективного кримінального провадження та реалізації права на справедливий суд, недостатньо комплексно досліджена в українській правничій доктрині. Вітчизняна література переважно зосереджується на формальних вимогах до структури судового рішення, залишаючи поза увагою такі важливі аспекти, як доступність мови викладення, логічна послідовність мотивувальної частини та сприйняття рішення різними категоріями учасників процесу.

Виклад основного матеріалу. Згідно з ч. 6 ст. 376 Кримінального процесуального кодексу України, судове рішення повинно бути законним, обґрунтованим і вмотивованим [1]. Проте чинне процесуальне законодавство прямо не визначає вимоги щодо зрозумілості тексту рішення як окре-

мого критерію його якості. Водночас у юридичній науці зрозумілість трактується як інформаційна доступність змісту рішення, його логічна послідовність, мовна чіткість та стилістична простота викладення.

Незрозумілі, перевантажені юридичними конструкціями та термінами рішення унеможливають реальне здійснення права на захист, оскарження, а також підривають легітимність правосуддя.

З цього приводу варто зазначити, що Європейський суд з прав людини у своїй практиці неодноразово наголошував на важливості того, щоб судові рішення були не лише доступними, а й зрозумілими для сторін. У рішенні у справі *Hirvisaari v. Finland* (2001) Суд вказав, що обов'язок мотивувати рішення включає обов'язок викладати його у доступній для сприйняття формі [2; 3].

Керівні принципи Ради Європи щодо написання судових рішень (2012) також передбачають такі критерії якісного рішення:

- логічна структура (вступ, виклад фактів, мотивування, висновки),
- використання простої та недвозначної мови,
- чітке викладення правових норм і фактів справи [4].

Якщо брати до уваги національну судову практику, можна зробити висновок, що в аналізі рішень судів першої та апеляційної інстанцій спостерігається значна кількість актів із надмірно складною термінологією, відсутністю логічної структури, невираженими правовими висновками. Часто судові рішення не дозволяють стороні захисту або потерпілому зрозуміти мотиви суду, що ускладнює подання ефективної апеляції або касації.

Дослідження, що були проведені Центром політико-правових реформ у 2022 році, засвідчили, що 58% опитаних адвокатів вважають судові рішення незрозумілими або недостатньо прозорими, а 42% громадян не змогли самостійно проаналізувати зміст вироку без юридичної допомоги [5].

Зрозуміле рішення повинно забезпечувати реалізацію права на справедливий суд (ст. 6 ЄКПЛ); дозволяє стороні обвинувачення та захисту належним чином реалізовувати процесуальні права; підвищує довіру до суду, зменшуючи рівень формального оскарження та сприяє прогнозованості правозастосування та формуванню єдиної практики [6].

Натомість незрозумілі рішення часто стають підставою для скасування або зміни у вищих інстанціях, що негативно впливає на ефективність правосуддя, збільшує процесуальні витрати та знижує загальний рівень правової визначеності.

Окремої уваги потребують практичні аспекти застосування правових норм, що прямо впливають на якість та зрозумілість судових рішень у кримінальному провадженні. Зокрема, у фахових колах звертається увага на проблему преюдиційності ухвал слідчих суддів, яка часто неправильно трактується судами в подальших стадіях кримінального процесу. Слідча ухвала, що за своєю природою є проміжним процесуальним актом, не повинна автоматично наділятися преюдиційною силою щодо фактів справи, проте в окремих випадках суди некоректно надають таким рішенням ознаки встановленості юридичних фактів [7; 8].

Крім того, суттєвими залишаються зауваження до експертних висновків, які, за спостереженнями практиків, іноді формуються із застосуванням псевдонаукової термінології, не підтвердженій методологічно або технічно. Така тенденція ускладнює як розуміння експертних положень сторонами процесу, так і ефективну перевірку таких висновків судом.

Окремою складністю є використання електронних (цифрових) доказів, правова природа та процесуальний статус яких досі не отримали належного уніфікованого тлумачення. Зокрема, у практиці судів різних юрисдикцій відзначається відсутність єдиного підходу до оцінки копій електронних носіїв як рівноцінних оригіналам. Так, в одних випадках копія цифрового доказу визнається допустимою, в інших — вимагається автентифікація первинного джерела.

Зазначена проблема має не лише процесуальний, а й епістемологічний вимір, адже суд, не маючи відповідної технічної чи експертної компетенції, фактично самостійно визначає відповідь на питання, яке належить до сфери технічної експертизи. Як слушно зазначає С. Ханін, «не встановлює ж Верховний Суд дію законів Ньютона — діють вони чи ні». Вирішення подібних питань без належного експертного підтвердження суперечить принципу змагальності та несе ризики для об'єктивності судового розгляду [11].

Таким чином, неузгодженість між технічною природою електронних (цифрових) доказів та судовою оцінкою їхньої допустимості без фахового втручання ускладнює процес формування вмотивованих і зрозумілих судових рішень, особливо в умовах стрімкої диджиталізації кримінального процесу.

Однією з основних проблем є недостатня обґрунтованість рішень. В окремих випадках суди обмежуються поверховими посиланнями на загальні положення законодавства, уникаючи глибокого аналізу фактичних обставин та їх правової кваліфікації. Нерідко рішення містять лише формальне відтворення норм без встановлення зв'язку між нормою права та конкретним фактом справи.

Як наслідок, учасники провадження не отримують належного пояснення, чому саме суд дійшов до певного висновку, а вищі інстанції змушені скасовувати такі рішення через їхню процесуальну неспроможність.

Варто зазначити, що порушення структури судового рішення – одна з поширених проблем у судовій практиці. Нерідко у судових актах відсутня логічна послідовність: частини тексту повторюються, зміст розділів зміщується, висновки плутаються з фактами, а мотивування – з процесуальними діями [9; 10].

Це ускладнює сприйняття рішення як учасниками процесу, так і апеляційними інстанціями, що негативно впливає на доступ до правосуддя та реалізацію права на ефективний захист.

Як слушно зазначають деякі правники, суди іноді самостійно вирішують технічні або експертні питання, які не належать до їхньої компетенції. Йдеться, зокрема, про ситуації, коли суд оцінює копії цифрових носіїв як ідентичні оригіналам без участі технічного експерта. Такий підхід є небезпечним, оскільки суд може неправильно інтерпретувати природу доказу, що суперечить засадам змагальності та процесуальної справедливості.

Отже, під зрозумілістю судового рішення доцільно розуміти його здатність забезпечити чітке сприйняття сторонами кримінального провадження, а також іншими заінтересованими особами суті правового спору, правових позицій суду, підстав прийнятого рішення та його правових наслідків. Така властивість сприяє реалізації принципів справедливості, правової визначеності та довіри до судової влади.

Зрозуміле судове рішення має відповідати низці критеріїв:

структурна логічність – внутрішня послідовність викладу, поділ на окремі складові (вступна, описова, мотивувальна та резолютивна частини);

мотивованість – наявність обґрунтування висновків суду з посиланням на докази, правові норми та фактичні обставини справи;

мовна доступність – використання чіткої, стислої, юридично вивіреної мови без надмірної технічності чи складних конструкцій;

передбачуваність – можливість розуміння логіки правозастосування для учасників процесу та інших осіб.

Висновки. Таким чином, зрозумілість судового рішення є не лише формальною вимогою, а змістовною складовою забезпечення ефективності кримінального провадження, правової визначеності та легітимності судового правозастосування в демократичній правовій державі. Тому, на нашу думку, удосконалення практики написання судових рішень можливе через:

внесення до КПК України окремої норми про вимогу зрозумілості судового рішення;

підвищення комунікативної компетентності суддів (навчання із правового письма);

впровадження єдиного шаблону структури судового рішення з чітким поділом на частини (фактична, правова, мотивувальна, результативна);

перегляд мовностилістичних стандартів – відмова від надмірної канцелярської мови, юридичних кліше та тавтологій;

залучення громадськості та експертів до аналізу практики і вдосконалення форм судових актів.

Зрозумілість судового рішення є ключовим фактором, що впливає на ефективність кримінального провадження, правову визначеність та рівень довіри до судової системи. У національному правовому полі цей аспект недостатньо регламентований, що породжує суттєві виклики для сторін процесу та громадськості. Впровадження міжнародних стандартів зрозумілості, розвиток правового письма та зміна комунікаційної культури судової влади є необхідними умовами для реалізації принципів верховенства права та справедливості в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10. Ст. 88.
2. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
3. Hirvisaari v. Finland: Judgment of the European Court of Human Rights, 27 September 2001, № 49684/99 *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>.
4. Council of Europe. Guidelines on the writing of judicial decisions. Strasbourg: CEPEJ, 2012 *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://rm.coe.int/1680747391>.
5. Центр політико-правових реформ. Звіт про результати моніторингу якості судових рішень у кримінальних справах (2022) . URL: <https://pravo.org.ua>.
6. Шевчук С. Судова правотворчість: доктрина і практика. К.: Юстініан, 2007. 472 с.
7. Лук'янчиков Є.Д. Поняття та структура судового рішення у кримінальному процесі України. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 3. С. 155–159.

8. Савчук О.О. Зрозумілість судових рішень як гарантія реалізації права на справедливий суд. *Вісник Академії адвокатури України*. 2021. № 1(58). С. 68–72.
9. Висновок Вищої ради правосуддя щодо застосування стандартів мотивованості судових рішень, 2020 . URL: <https://hcj.gov.ua>.
10. Тарасюк Л.Л. Проблеми зрозумілості судових рішень у національній практиці. *Юридичний вісник України*. 2023. № 2. С. 40–45.
11. Чому рішення судів стають незрозумілими навіть самим адвокатам. Офіційний сайт видання «Закон і бізнес» від 14 лютого 2025 року. URL: https://zib.com.ua/ua/165599-chomu_rishennya_sudiv_stayut_nezrozumilimi_navit_samim_advok.html?fbclid=iwy2xjawlql2jlehrua2flbqixmqbicmlkete1dgxium9dddfuthdduwoyar6en45znsxnueh31utftba1lspxukioa5t5tqf2zpf12pplsfinsku_ftl4a_aem_jfm6oaemhssv7_vbvkgkw.